

4. Kvantificiranje razlika

U prethodnom smo poglavlju napravili sažet pregled po našem mišljenju najznačajnijih elemenata sintakse rumunjske zavisne rečenice stavljajući ih u kontekst Romanije, uspoređujući ih s drugim romanskim idiomima. Riječ je o nizu kategorija i uz njih vezanih podataka koje bi dobro bilo „srediti“, učiniti preglednijima. Jedan od načina za to bila bi njihova svojevrsna kvantifikacija, pridruživanje brojčanih vrijednosti. U tu svrhu može nam poslužiti *dinamička klasifikacija*, koju smo koristili u nizu ranijih istraživanja. Krenuli smo od Muljačićeve dinamičke klasifikacije (v. Muljačić 1963 i Muljačić 1967), u kojoj smo kriterije zamijenili isključivo sintaktičkima. U prvi smo plan stavljali neki ili neke od romanskih idioma, francuski, valonski, iberoromanske idiome, ali i rumunjski (Varga 2016). Ovdje ćemo kao ilustraciju prikazati spomenutu dinamičku klasifikaciju primijenjenu na mali segment građe kojom smo se bavili u prethodnom poglavlju, objektnu rečenicu, točnije neupravni govor. Ukratko ćemo objasniti postupak i komentirati rezultate.

Krećući od ovdje već navedenog shvaćanja ustroja rečenice, verbocentričkog modela (glagolska jezgra predikata aktualizirana subjektom) i tumačenje procesa subordinacije, gdje su najvažniji subordinatori koji, po našem mišljenju, odražavaju njegovu bit i uzimajući u obzir promjene koje polazna, stvarna ili virtualna rečenica doživljava prigodom uklapanja u sintaktičku strukturu druge rečenice formulirali smo jedanaest pertinentnih, binarno organiziranih pitanja. Navodimo ih ovdje.

1. U slučaju totalne interogacije, subordinator je refleks latinskog veznika *si* / neki drugi veznik.
2. Subordinator indirektnih pitanja parcijalne interogacije koja se odnose na primarne funkcije (osim na predikatno ime adjektivne prirode) složen je / jednostavan je.
3. Subordinator indirektnih pitanja parcijalne interogacije koja se odnose na element adjektivne prirode složen je / jednostavan je.
4. Subordinator indirektnih pitanja parcijalne interogacije koja se odnose na priložne oznake složen je / jednostavan je.
5. Subordinator zavisnih poticajnih (i optativnih) rečenica čiji je glagol u finitnom obliku opći je romanski veznik, isti kao i kod zavisnih izjavnih rečenica / neki drugi veznik.
6. Osobna zamjenica subjekt obvezatno se iskazuje / pronominalizacija subjekta nije obvezatna.
7. Osobna zamjenica subjekt iskazuje se i ako u rečenici već postoji iskazan subjekt / ne iskazuje se.
8. Način karakterističan za zavisne izjavne rečenice indikativ je / neki drugi način.
9. Način karakterističan za zavisne upitne rečenice indikativ je / neki drugi način.
10. Konstrukcija karakteristična za zavisne zapovjedne i poticajne (optativne) rečenice čiji je subjekt objekt glavne rečenice je prijedlog + infinitiv / ta konstrukcija nije karakteristična.
11. U nepravnom je govoru karakteristično ostvarivanje pomaka na vremenskoj osi / pomak na vremenskoj osi nije karakterističan.

Odgovore smo potražili istraživanjem korpusa, poglavito romanskih prijevoda Biblije, odnosno Evanđelja Novog Zavjeta uz primjenu već spominjanog pojma sintaktičkog prototipa. Odgovori su ukratko sljedeći:

Na prvo pitanje rumunjski odgovara negativno, budući da je karakterističan, najfrekventniji subordinator *dacă*, dok ostali ovdje uspoređivani idiomi odgovaraju potvrdno (*si* u francuskom, katalonskom, španjolskom i sardskom, *se* u okcitanskom, galješkom, portugalskom, furlanskom i talijanskom, *scha* u engadinskom te *sche* u surselvanskom).

Na drugo pitanje rumunjski i većina ovdje odabranih idioma (katalonski, španjolski, galješki, portugalski, talijanski i sardski) odgovaraju negativno, budući da imaju jednostavne subordinatore koji odgovaraju nekoj od upitnih zamjenica. Engadinski i furlanski, čiji se subordinatori sastoje od dva dijela (prvi je u linearnom poretku neka od upitnih zamjenica, dok drugi u engadinskom oblikom odgovara relativu, *chi* ili *cha*, 'koji'¹⁹, a u furlanskom univerzalnom komplementatoru, vezniku *che*). Surselvanski, gdje je izostavljanje komplementatora moguće i često, daje polovičan, podijeljen, "neopredijeljen" odgovor. Takav odgovor daju i francuski i okcitanski, gdje uz jednostavan subordinator, upitnu zamjenicu *qui*, 'tko', nalazimo i složene: *ce qui* i *ce que* u francuskom, *ço que* u okcitanskom.²⁰

Engadinski, surselvanski i furlanski na treće pitanje odgovaraju pozitivno. Njihovi se subordinatori sastoje od dva dijela i diskontinuirani su u linearnom poretku: osim elementa adjektivalne prirode koji prethodi imenici, imaju i komplementator koji je slijedi. Rumunjski i ostali idiomi imaju jednostavne subordinatore koji, unatoč različitim sadašnjim oblicima (promjenljivim ili nepromjenljivim) i etimologiji, funkcioniraju kao pridjevi i prethode imenici na čiju kvalitetu se pitanje odnosi. Prema tome, odgovaraju negativno.

U slučaju indirektnih pitanja parcijalne interogacije koja se odnose na priložne oznake, u engadinskom i furlanskom nailazimo na fenomen sustavne obvezatne komplementacije (komplementatori su *cha* u engadinskom i *che* u furlanskom) i prema tome složene subordinatore (univerzalnom komplementatoru prethodi, u linearnom poretku, neki od upitnih priloga (primjerice, *co*, odnosno *cemût* 'kako'). Ovi idiomi, prema tome, na četvrto pitanje odgovaraju pozitivno. Surselvanski daje podijeljen odgovor: iako poznaje složene subordinatore, nailazimo na primjere gdje je komplementator izostavljen, a jedan od priloga (*co*) u pravilu se koristi jedino kao jednostavan subordinator. Ostali idiomi obuhvaćeni istraživanjem imaju jednostavne subordinatore koji odgovaraju upitnim priložima i na pitanje odgovaraju negativno.

Zanimljivo je istaknuti da na peto pitanje odgovaraju pozitivno svi idiomi osim rumunjskog, gdje se koristi veznik (marker konjunktiva) *să*.

Subjekt (koji nije nominalna sintagma) mora biti iskazan ličnom, osobnom zamjenicom u francuskom, engadinskom i surselvanskom i ti idiomi odgovaraju pozitivno na šesto pitanje. Furlanski daje podijeljen odgovor. Ako glagolu, u izjavnoj rečenici, prethodi klitički element koji nije subjekt (osobna zamjenica objekt, povratna zamjenica, negacijski prilog *no*) nenaglašena, klitička zamjenica subjekt obvezatno se iskazuje jedino u drugom licu jednine (uz negacijski prilog potrebno je iskazati, u obliku enklitike, i osobnu zamjenicu muškog roda u trećem licu jednine). Ostali klitički subjekti ne moraju biti iskazani u navedenim slučajevima. Rumunjski i svi drugi ispitivani idiomi odgovaraju negativno.

Na sedmo pitanje jedino furlanski daje pozitivan odgovor. Furlanska rečenica može uz subjekt nominalnu sintagmu (odnosno naglašenu osobnu zamjenicu ili relativ) sadržavati i "pleonastički" subjekt, klitičku osobnu zamjenicu subjekt.

¹⁹ Uz fleksiju.

²⁰ Njihova je uporaba u određenim slučajevima obvezatna, ali se priroda ovih subordinatora razlikuje od složenih subordinatora u retoromanskim idiomima.

Na osmo pitanje odgovaraju pozitivno svi idiomi osim engadinskog i surselvanskog, gdje je karakterističan način konjunktiv. Zanimljivo bi bilo objašnjenje potražiti u povijesnim kontaktima s drugim idiomima (alemanskim dijalektima) i povući svojevrsnu paralelu s razvojem rumunjskog.

U slučaju zavisnih upitnih rečenica, engadinski i surselvanski ponovo odgovaraju negativno, talijanski daje podijeljen odgovor, dok svi drugi idiomi na deveto pitanje odgovaraju pozitivno.

Budući da svih dvanaest ispitivanih idioma koristi isti način (konjunktiv) u zapovjednim i poticajnim rečenicama uvedenim veznikom, deseto je pitanje posvećeno jednom specifičnom slučaju. Španjolski, galješki, portugalski i rumunjski, gdje nalazimo zavisne zapovjedne (poticajne) rečenice isključivo uvedene veznikom i čiji je glagol u konjunktivu, odgovaraju negativno, katalonski daje podijeljen odgovor, dok svi drugi idiomi odgovaraju pozitivno.

Na jedanaesto pitanje rumunjski, engadinski, surselvanski odgovaraju negativno (sjetimo se spomenute paralele, iako je to za retoromanske idiome značilo i dodatan razlog izostanka pomaka, korištenje konjunktiva, ali i analogije sa situacijom u hrvatskom), dok svi ostali ovdje proučavani romanski idiomi daju pozitivan odgovor.

Dobivenim smo odgovorima pridružili jednu od binarnih vrijednosti, a zatim ih obradili prema pravilima dinamičke klasifikacije. Dakle, odgovori na svako od pitanja za svaki pojedini idiom pozitivni (+) su, negativni (-) ili djelomični, podijeljeni (+/-), a prikazani su u Tablici 1. Podacima iz Tablice 1 pridružili smo brojčane vrijednosti uspoređujući odgovore na svako od pitanja u po dva odabrana idioma, u konačnici svaki sa svim ostalima. Ako oba uspoređivana jezika na određeno pitanje daju jednak odgovor (+ : +, - : - ili +/- : +/-), razlika između njih ne postoji pa je pridružena vrijednost 0. Ako se odgovori potpuno razlikuju (+ : - ili - : +) ta razlika se iskazuje pridruživanjem dvaju bodova (2). Treća je mogućnost da jedan od idioma daje "pun" odgovor (+ ili -), a drugi podijeljen (+/-), i tada pridružujemo jedan bod (1). Zbroj bodova u svih jedanaest pitanja upisuje se u tablicu (Tablica 2) na "presjek" dvaju uspoređivanih idioma (jezik uspoređivan sa samim sobom svakako daje 0). Kumulirani bodovi, upisani na "presjek" predstavljaju brojčano iskazanu relativnu razliku uspoređivanih idioma. Zbroj razlika svakog idioma prema svim idiomima s kojima je uspoređivan upisan je u odvojen redak na dnu Tablice 2. Ti zbrojevi predstavljaju razliku određenog idioma prema ukupnosti Romanije (ovdje predstavljene odabranim idiomima), prema "prosjeku", virtualnom prototipu. Ljestvica vrijednosti prikazana je Tablicom 3.

Pitanje Idiom	Pitanje										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Francuski	+	+/-	-	-	+	+	-	+	+	+	+
Okcitanski	+	+/-	-	-	+	-	-	+	+	+	+
Katalonski	+	-	-	-	+	-	-	+	+	+/-	+
Španjolski	+	-	-	-	+	-	-	+	+	-	+
Galješki	+	-	-	-	+	-	-	+	+	-	+
Portugalski	+	-	-	-	+	-	-	+	+	-	+
Engadinski	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-

Surselvanski	+	+/-	+	+/-	+	+	-	-	-	+	-
Furlanski	+	+	+	+	+	+/-	+	+	+	+	+
Talijanski	+	-	-	-	+	-	-	+	+/-	+	+
Sardski	+	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+
Rumunjski	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-

Tablica 1 – Svojstva neupravnog govora u romanskim idiomima

Idiom	Francuski	Okcitanški	Katalonski	Španjolski	Galješki	Portugalski	Engadinski	Surselvanski	Furlanski	Talijanski	Sardski	Rumunjski
Francuski	0	2	4	5	5	5	11	9	8	4	3	11
Okcitanški	2	0	2	3	3	3	13	11	8	2	1	9
Katalonski	4	2	0	1	1	1	15	13	10	2	1	7
Španjolski	5	3	1	0	0	0	16	14	11	3	2	6
Galješki	5	3	1	0	0	0	16	14	11	3	2	6
Portugalski	5	3	1	0	0	0	16	14	11	3	2	6
Engadinski	11	13	15	16	16	16	0	2	9	13	14	18
Surselvanski	9	11	13	14	14	14	2	0	11	11	12	16
Furlanski	8	8	10	11	11	11	9	11	0	10	9	17
Talijanski	4	2	2	3	3	3	13	11	10	0	1	9
Sardski	3	1	1	2	2	2	14	12	9	1	0	8
Rumunjski	11	9	7	6	6	6	18	16	17	9	8	0
Ukupno	67	57	57	61	61	61	143	127	115	61	55	113

Tablica 2 – Razlike između romanskih idioma

Redni broj	Idiom	Brojčana vrijednost
1	Engadinski	143
2	Surselvanski	127
3	Furlanski	115

4	Rumunjski	113
5	Francuski	67
6	Španjolski	61
	Galješki	61
	Portugalski	61
	Talijanski	61
7	Okcitanski	57
	Katalonski	57
8	Sardski	55

Tablica 3 – Ljestvica brojčano iskazanih razlika između romanskih idioma

Sada valja interpretirati rezultate vidljive u tablicama. Rezultati istraživanja ukazuju na to da je prema sintaksi neupravnog govora i odabranim sintaktičkim kriterijima rumunjskom najbliža, da se od njega najmanje razlikuje skupina iberških romanskih idioma (španjolski, galješki i portugalski, a zatim i katalonski) s po 6, odnosno 7 bodova razlike, dok se od njega najviše razlikuje engadinski (*vallader*). Rumunjski se prema ovim kriterijima od nekog romanskog, zamišljenog prosjeka ipak, uz sve specifičnosti, razlikuje relativno malo (ukupno 113 bodova i četvrto mjesto na ljestvici).

Bilo bi dobro prikazanu klasifikaciju primijeniti i na ostatak ranije razmatranih fenomena. Ona svakako ima znatne prednosti. Rezultate istraživanja čini preglednijima i zna ukazati, kao, uostalom i poredbena istraživanja općenito, na fenomene koji bi inače možda ostali neprimijećeni. Primjerice, uočen složeni karakter subordinatora u donjoengadinskom, *valladeru*, bio nas je usmjerio k istraživanjima ostalih retoromanskih idioma i pokušaju rješavanja retoromanskog pitanja (*questione ladina*) pa i prema tumačenju biti procesa subordinacije. Međutim, postoje i poteškoće i opasnosti. Odabir pitanja, naime, ne može biti potpuno objektivan, a traženje odgovora u golemoj, složenoj i često „fluidnoj“ građi, gdje uporaba u pojedinim idiomima nije dovoljno stabilizirana, može predstavljati stvaran izazov. Dodavanje ili oduzimanje jednog pitanja, dodavanje ili oduzimanje jednog idioma može znatno iskriviti rezultate. Uostalom, to su samo brojevi i treba ih interpretirati s velikim oprezom. Istraživanja ovog tipa, uključujući sva poredbena, daju dobar uvid u situaciju, ali ne mogu nikako u potpunosti zamijeniti podrobna istraživanja i opis nekog idioma ili fenomena. Smatramo da bi se trebalo raditi o nekoj vrsti iteracije, gdje bi se općenita, poredbena i detaljna istraživanja trebala uzastopno smjenjivati, gdje bi jedno istraživanje ukazalo na polaznu točku sljedećeg.